

KETOKATTO JA KESÄLAMMAS – PERINNEMAISEMIA PELASTAMASSA

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry. (Egentliga Finlands kulturmärksförening rf.) on sitoutumaton ja vannoutunut perinnemaisemien äänenkannattaja. Yhdistys tekee työtä monella eri rintamalla, jotta luonnon monimuotoisuuden keitaissa monipuolinen lajisto voisi säilyä ja jotta tulevatkin sukupolvet saisivat ihastella kauniita niittyjä ja hakamaitamme. Yhdistys järjestää retkiä, kursseja, talkoita ja muita tapahtumia sekä tekee yhteistyötä muiden samanmielisten kanssa.

HALLITUS 2013

Puheenjohtaja: **Ritva Kemppainen**, Turku, ritva.kemppainen@pp1.inet.fi, puh. 0400 787 905
Varapuheenjohtaja: **Maija Mussaari**, Turku, maija@mussaari.fi, puh. 040 556 7794
Sihteeri: **Maria Yli-Renko**, Turku, mtylre@utu.fi, puh. 040 861 4722
Taloudenhoitaja: **Anni Karhunen**, Turku, greenbear.anni@gmail.com
Eriika Lundström, Turku, eriika.lundstrom@vsperinnemaisemat.net, puh. 040 717 8797
Kimmo Härjämäki, Turku, kimmo.harjamaki@gmail.com, puh. 040 519 6545
Tuuli Pakkanen, Uusikaupunki, pakkatuu@gmail.com
Maria Louna-Korteniemi, Turku, amlouna@utu.fi, puh. 044 591 2841

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen toimintaan voi tutustua osoitteissa **www.perinnemaisemat.fi** ja **www.tri-net.eu**, joista jälkimmäinen on kansainvälisen hankkeen sivusto. Halikossa sijaitsevan Kotiniityn maisema kohenee vuosi vuodelta raivauksien ja reippaan lammaskatraan toimesta. Kotiniityyn voit tutustua osoitteessa **www.kotiniitty.net**.

Liity yhdistyksen sähköpostilistalle, ota yhteyttä Kimmoon sähköpostitse ja ilmoittaudu mukaan, tiedot alaan liittyvistä tapahtumista tulevat silloin luoksesi suoraan!

Yhdistyksen osoite:

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys,
c/o Karhunen, Pääskynlento 16 A 4, 20610 TURKU

Tilinumero: Someron säästöpankki 432710-245304, IBAN: FI18 4327 1020 0453 04

Jäsenmaksu 2014: 12 euroa ja kannatusjäsenmaksu 100 euroa.

KETONOIDANLUKKO 1/2013:

Päätoimittaja: **Maria Yli-Renko**
Etukannen kuva: **Kattokodot** tarjoavat sekä silmäniloa että elinympäristöjä keto- ja niittylajeille. Kuva © Kukka Kyrö
Takakannen kuva: © **Kimmo Härjämäki**
Taitto: **Pirjo Toivio**
Painopaikka: **KopioNiini Oy, Turku**
Painos: **500 kpl**

© Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistys ry. 2013

Pieni teko, suuri hyöty

Pienilläkin valinnoilla voimme vaikuttaa merkittävästi lähi-luonnon monimuotoisuuteen ja lähimaisemaan:

- **Huomioi** rakennuspaikan valinnassa luontoarvot.
- **Ei** maa-, kasvi- tai kivimassoja kalliosaarekkeille tai muille avoimille luonnonkasvien peittämille valoisille paikoille.
- **Suosi** luonnonympäristössä, kuten mökkitontilla, ulkomais-ten koristepensaiden tai nurmikoiden sijaan luonnonkasveja.
- **Säilytä** olemassa olevat **katajat ja niityt**.
- **Perusta** perhosille helpohoitoinen **kukkaniitty** tai piha-rakennuksiin **viherkatto** heinistä, sammalista tai maksaruohoista.
- **Niitä ja kerää heinät** mökkitien varrelta ja kylän kedolta ker-ran kesässä, heinä–elokuun vaihteessa.
- **Lainaa lampaita** maisemanhoitajaksi ja elävöittämään loma-ympäristöä.
- **Älä kaiva** kauniita **luonnonkasveja** niiden kasvupaikoilta. Sen sijaan voit loppukesästä kerätä ketokasvien tuleentuneita siemeniä ja kylvää niitä mökkipihalle tai muihin valoisiin ja niukkaravinteisiin kasvupaikkoihin.
- **Hävitä vieraslajit** kuten jättipalsami tai jättiputki. Ethän kyl-vä lupiinia tai istuta kurttureusua, jotka leviävät tukahdutta-en alkuperäiset luonnonkasvit.
- **Vältä torjunta-aineiden käyttöä** puutarhassa ja etenkin ran-noilla. Torju ensisijaisesti perinteisin menetelmin, kuten kas-viuuttein, tai biologisesti. Kaulaa voimakkaasti vesovat puut ennen kloonin kaatamista tai raivaa kesäaikaan.

- **Älä kaiva uusia ojia** kosteisiin ympäristöihin tai rantaniityille. Niitä vesikasvillisuutta veneytyllä ruoppaamisen sijasta. Rantamaiseman avaamiseksi niitä maalla ja vedessä kasvavia **ruovikoita ja ylläpidä jo matalakasvuisia** rantaniittyjä.
- **Muista kerätä niittomassa pois** rannalta ja vedestä. Talvella leikattua ruokoa voit käyttää rakentamiseen (katto- ja eriste-materiaaliksi), energiaksi poltettuna tai katteena puutarhassa. Hyödynnä kesäruoko silputtuna ja kompostoituna maanpa-rannusaineena tai kasvualustana.
- **Järjestä talkoot** lähivirkistys- tai maisemakohteen kunnosta-miseksi tai laidunaidan rakentamiseksi perinnemaisemalle.
- **Tarjoo yhdistyksille tai muille pienille organisaatioille kum-mikohdetta vuosittain hoidettavaksi:** esimerkiksi lähikedon niittoa, laajempia alueita voi hoitaa laiduntamalla. Pienenkin kohteen säännöllinen hoito on arvokasta, sillä etenkin pienillä ketolaikuilla elää huomattava osa perinnemaisemien uhan-alaisesta lajistosta.
- **Raivaa** kalliosaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden, tai tienvarsi-en valoisilta reunoilta ja rinteiltä varjostava nuori puusto pois. Säilytä sen sijaan suuret hakamaakoivut ja maisemamännyt.
- **Älä kerää pois lahoppuustoa** tai tuulenkaatoja. Kerää mahdol-lisuuksien mukaan raivausjätteet pois tai vähintään pieniksi kasoiksi (lintujen pesimäpaikoiksi). Säästä marjovia lajeja ruo-kailupuiksi, esimerkiksi kaunisluotoiset pihlajat. Suurikokoi-set raidat ja pajut ovat tärkeitä hyönteisille, erityisesti keväisin.
- **Ylläpidä** ja huolla **perinteisiä rakenteita**. Maalaamattomat hirsiladot ja riukuaidat, sekä kiviaidat ovat tärkeitä hyönteisil-le ja itiökasveille. Niiden ympäristön niitty- ja ketolaikuilla on usein arvokasta lajistoa.
- **Elvytä perinteiset hoitotavat:** viikateniitto, heinien kuivatta-minen seipäillä tai lehtipuiden lehdestys.
- **Suosi** ostoksissasi luonnonlaitumella kasvanutta suomalaista **lihaa tai muita perinnemaisematuotteita**.
- **Vie viestiä** hoidon tärkeydestä myös naapuriin.

Tarkempaa tietoa ja innostavia esimerkkejä löydät lehtem-me sisäsivuilta.

Raikasta loppuvuotta toivottaen,
Ritva Kemppainen

Kotikulmien perinnemaisemilla

Kimmo Härjämäki

Varsinais-Suomen perinnemaisemayhdistyksen jäsenlehdessä esitellään tästä vuodesta lähtien maakuntamme perinnemaisemia. Tiedossa olevia perinnebiotooppeja on maakunnassamme reilut 7 000 hehtaaria ja yhteensä reilut 1 200 yksittäistä kohdetta. Luku elää kuitenkin koko ajan. Maankäytön muutosten myötä osa kohteista tuhoutuu tai menettää perinnebiotooppiarvon. Toisaalta maakuntamme kaikkia kulmia ei ole kartoitettu ja inventoimattomia kohteita löytyy lisää esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden yleissuunnitelmien yhteydessä. Uusia perinnebiotooppeja syntyy kun inventoitujen kohteiden hoitoa laajennetaan lähiympäristöön.

Kuntakierroksemme starttaa kirjoittajan kotikunnasta, Laitilasta. Aloitusta Laitilasta sopii mainiosti senkin takia, että yhdistyksen jokakeväinen Laidunloikka-tilaisuus pidettiin tänä vuonna Laitilan Vasikkahankaan niityllä.

Laitilasta löytyy...

Kananmunien, porkkanoiden ja virvokkeiden ystävien lisäksi maakuntamme luoteislaidalla sijaitseva Laitila voi tarjota kuumottavia hetkiä niin kasvi- kuin hyönteisorientoituneelle perinnemaisemamatkaajalle. Monet lounaiset ja eräät lähimpänä saaristossa elävät lajit ovat Laitilassa pohjoislaidoillaan. Siitä esimerkkinä toimii Mussalon tammilehto Salonkylässä, joka lienee lievä aiempaa tammihakamaata.

Laitilan perinnebiotoopit ovat keskittyneet maantieteellisesti kunnan keskiosaan, entisen Valkojärven ympäristöön. Tälle löytyy luonteva selitys-

ihmistoiminta entisen järven ympäristössä on jatkunut katkeamatta vuosisatoja ja laajimmat maatalouteen soveltuvat paikat ovat löytyneet juuri näiltä alueilta. Laitilan itäosat taas ovat metsäisempiä tarjoten tutustumiskohteen hienoon suoluontoon.

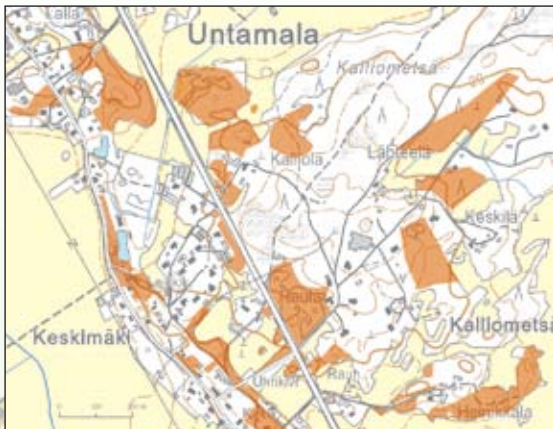
Laitilassa sijaitsee valtakunnallisesti arvokas Untamala-Kodjalan maisema-alue, joka myötäilee laveasti koko kunnan keskiosassa aiemmin sijainneen merenlahden ja myöhemmin Valkojärven reunaharjanteita, Palttilan, Untamalan, Vahantaan, Soukaisten, Valvon ja Kaukolan kyliä. Nykyään järven paikalla lainehtivat viljapelot. Etelässä maisema-alueeseen kuuluu Kodjalan kylä. (ks. kartta sivulla 5).

Inventoituja perinnebiotooppeja on Laitilan alueella runsaasti, yhteensä 112 erillistä kohdetta. Niitä on valtakunnallisen perinnemaisemainventoinnin lisäksi kartoitettu usean eri hankkeen toimesta. Melkoinen osa Laitilan inventoiduista perinnebiotoopeista on pieniä. Vakka-Suomen maiseman tyypilliset muutaman kymmenen aarin kokoiset, katajaa ja niittykasveja kasvavat kumpareet ovat yleinen näky myös Laitilassa. Alueelta kuitenkin löytyy muutamia 2–20 hehtaarin perinnebiotooppikokonaisuuksia, jotka nostavat kunnan perinnebiotooppien keskikooksi noin 1,20 hehtaaria.

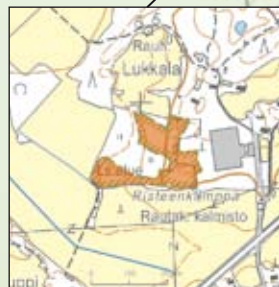
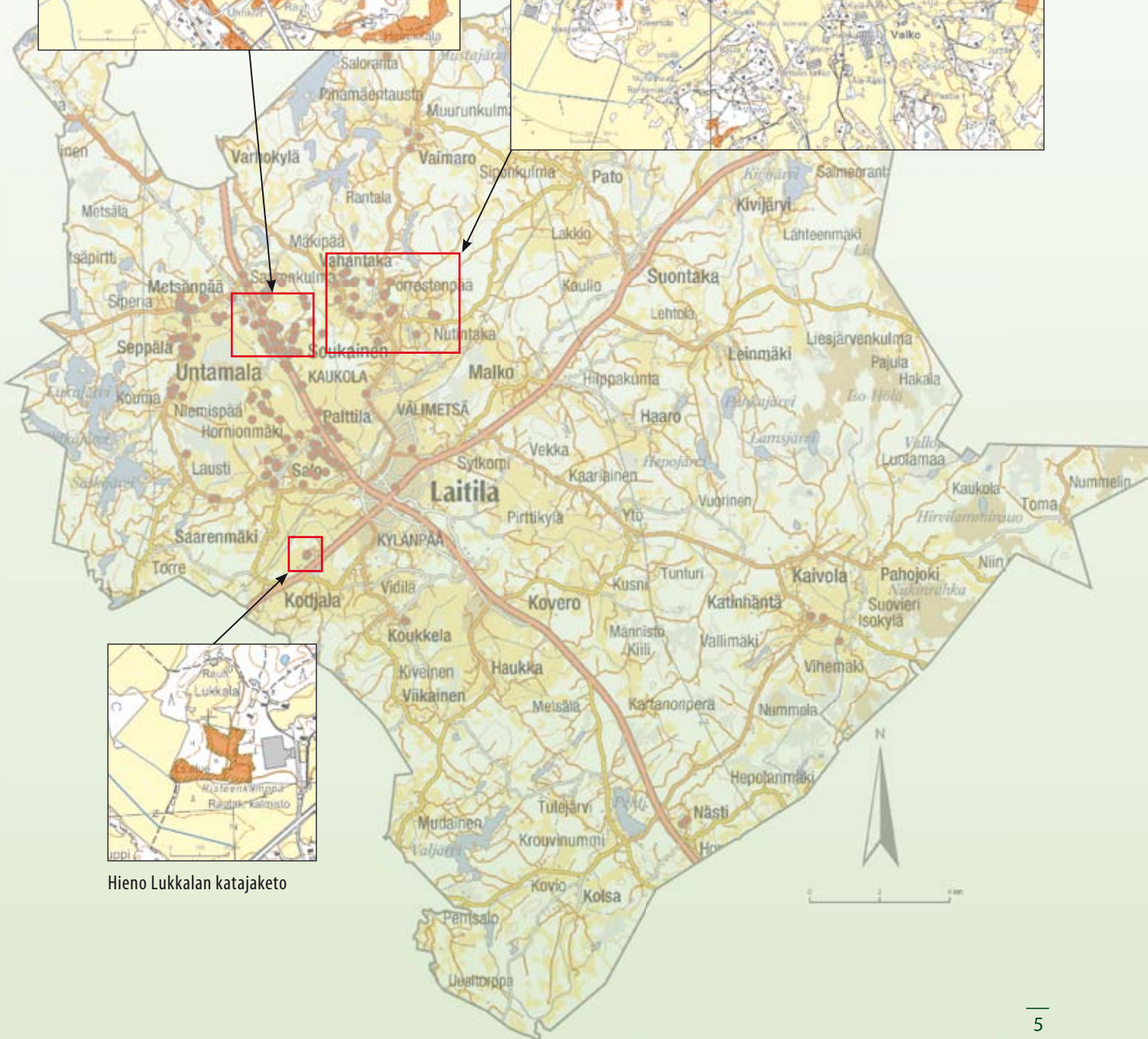
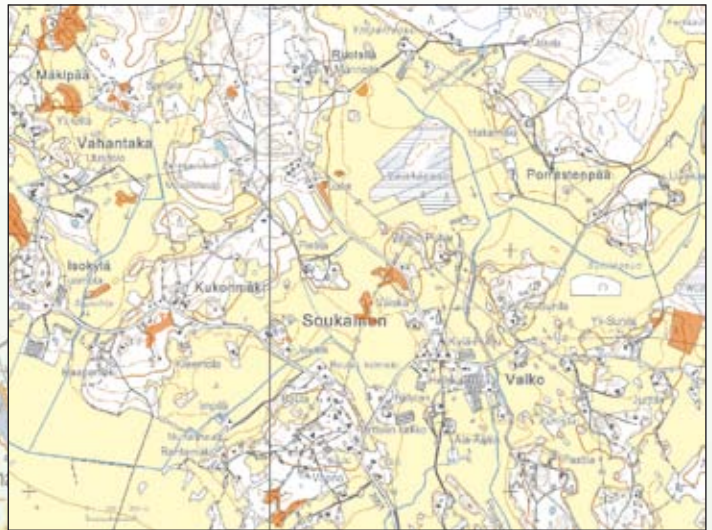
Laitilan perinnemaisemat sijaitsevat hyvin usein samoilla paikoilla kuin muinaisjäännökset, jotka edustavat kulttuurimaiseman vanhinta kerrostumaa satojen ja tuhansienkin vuosien takaa. Laitilan perinnemaisema- ja muinaisjäännösalueet ovat moninaisuudessaan edustavimpia kokonaisuuksia koko

Laitilan perinnemaisemat

Untamalan perinnemaisemakeskittymä

Soukaisten pienipiirteisen maiseman perinnebiotooppikohteita

Hieno Lukkalan katajaketo

maassa. Tämän myötä alueen arkeofyytti- eli muinaistulokaskasvillisuus (*muinaistulokas* tarkoittaa kasvia, joka on vakiintunut lajistoomme ennen 1600-lukua) on Laitilassa monipuolinen. Yleisesti arkeofyytteinä pidettyjä kasveja kuten sikoangervoa ja mäkikauraa löytyy lähes jokaiselta kuivalta mäen- töppäreeltä. Satunnaisemmin kasvaa myös nurmilaukkaa, tummatulikukkaa ja jänönapijaa.

Luontotyypeissä ja lajeissakin löytyy...

Laitilasta löytyy perinnebiotooppityyp- pejä moneen lähtöön. Pääpaino on kui- tenkin pienialaisissa kuivissa kedoissa ja tuoreissa niityissä. Kunnan halki kulkee kaakko-luode-suuntainen hiek- kaharju, jonka liepeille osuvat myös kaikkein arvokkaimmat perinnebio- toopit. Hiekkaharjun osaa ovat mm. valtakunnallisesti arvokkaat Untama- lan kedot ja Paltilan keto. Keskustan

alueella harju on rikkonaisempi, mutta jäljellä olevat laikut ovat ketokasvien reservaatteja: huomionarvoiset perin- nebiotooppilajit muodostavat komeita kasvustoja, esimerkkeinä nuokkuko- hokki, kissankäpälä, keltamatara, kan- gasajuruoho, ketomaruna, ketokaunok- ki, sikoangervo ja mäkikaura. Keväisin kedoilla voi tihrustaa kevätkynsimöitä, kevät- ja ketotädykkeitä sekä hieta- ja mäkilemmikkejä.

Ketokonttaajille löytyy lisäksi aktivi- teetteja noidanlukkojen saralla. Näille pienille itiökasveille potentiaalisia kas- vupaikkoja on lukuisia, mutta varmas- ti niitä voi löytää ainakin Untamalan, Kaukolan ja Vaimaron kylien perin- nebiotoopeilta. Untamalan laajalta kedolta voi löytää kymmeniä ketonoi- danlukkoja ja muutamia uhanalaisia saunionoidanlukkoja. Untamalan seutu on muutenkin kasvitieteellisesti mie- lenkiintoinen – uhanalaisista lajeista löytyvät myös laukkaneilikka ja täh- kämaitikka. Lisäksi hiekkaharjanteen

kedot loistavat violetteina kangasaju- ruohomattoina. Laitilan seutu on tun- nettu rapakivestään – rapakivellä ja kangasajuruoholla tuntuu myös olevan tekemistä keskenään, usein rapakivien ja -kallioiden päällä törmää kangasaju- ruohokasvustoihin. Perinnebiotooppien lisäksi kangasajuruoho värjää lähiseu- dun rapakivipohjaisia metsiä.

Kangasajuruohon ja muiden harvinais-empien perinnemaisemakasvien myötä alueen perhoslajisto on mielenkiintoi- nen. Laitilan kedoilta ja niityiltä löytyy pitkä lista uhanalaista perhoslajistoa, mainintana näistä mm. ajuruohosulka- nen, saaristoraanumittari, valkoreuna- pussikoi ja kaunokkikätkökääriäinen. Harvemmin tutkittuja lajiryhmiä ovat luteet, joista esimerkiksi keltamatara- lude, keltanokimolude ja Suomessa vie- lä harvalukuinen sypressilude viihtyvät Laitilan kuivilla kedoilla.

Perinnebiotooppien luontotyypeistä Laitilassa on myös hakamaita ja metsä-

Ajuruohosulkaselle ja sen toukalle kelpaa ravinnoksi vain kangasajuruoho, jota onneksi Laitilassa monin paikoin vielä riittää.
Kuva: Kimmo Härjämäki

laitumia, mutta itäisen Varsinais-Suomen luonteenomaiset jokivarsiniityt puuttuvat. Laitilan muutamilla karjaitiloilla on laidunnuksessa laajoja järvenrantaniittyjä kunnan pohjois- ja itäosissa. Mahtuupa joukkoon muutama laidunnettu suoniityn tyyppinen järvenranta. Otajärven itärannalla, Natura-alueilla, Saloniemen tilan vuohet laiduntavat puolestaan laajaa tulvivaa rantaniittyä ja luhtaa.

Laitilassa uusia kohteita tipahtelee ilahduttavasti laidunnus-, niitto- ja raivaushoidon piiriin, mutta kyllä kunnan lukuisten perinnebiotooppien hoidossa tekemistäkin riittää. Perinnemaisemien taloudellista hyötyä niin tukien muodossa, matkailussa kuin kaupungin vetovoimatekijänä ei ole täysimääräisesti hyödynnetty. Laitilan perinnebiotooppien kirjo ja lajisto on kuitenkin jopa valtakunnallisessa mittakaavassa säilyttämisen, suojelun ja hoidon arvoista! Kannattaa katsastaa! ■

Untamalan kyläkirkko ja sitä ympäröivät kiviaidat edustavat kulttuurimaiseman kerroksia talviasussaan. Kesäaikaan kiviaidan edustalta voi löytää laajoja kasvustoja jänönapilaa.

Kuva: Kimmo Härjämäki

Laitilassa monella kohteella perinnemaisemat ja muinaisjäännekohteet kohtaavat samoilla paikoilla. Kuva Soukaisten kylän Savemäen kalmistoalueelta, jonne perinnebiotooppien reunustama peltotie johtaa.

Kuva: Kimmo Härjämäki

Pukinjuuri viihtyy pientareella – uusympäristöistä uutta puhtia niittylajeille!

Maatalouden tehostumisen myötä moni niitty, keto ja muu perinnebiotooppi on hävinnyt tai kasvanut umpeen. Uusympäristöt, joista joskus käytetään myös nimeä korvaavat elinympäristöt, mahdollistavat osaratkaisun tähän ongelmaan. Uusympäristöt tarjoavat perinnebiotooppilajistolle uusia, perinteisestä maataloudesta riippumattomia elinympäristöjä.

Uusympäristöjä ja perinnebiotooppeja yhdistää moni niittukasvillisuuden kannalta tärkeä piirre, muun muassa laajuus ja avoimuus. Erottavia tekijöitä on kuitenkin useita, merkittävimpänä varmasti hoidon tarkoitus. Siinä missä perinnebiotooppeja hoidettiin ennen osana tärkeää elinkeinoa ja nykyään luonnon monimuotoisuuden vaalimi-

seksi, liittyvät uusympäristöt usein yhteiskunnan infrastruktuuriin ja sen ylläpitoon. Niittukasvillisuutta ei uusympäristöissä siis ole tavoiteltu, vaan kasvillisuus on kehittynyt sivutuotteena kun näitä ympäristöjä on vaihtelevin menetelmin pidetty avoimina. Uusympäristöjä hoidetaan raivaamalla ja niittämällä monesti epäsäännöllisemmin kuin perinnebiotooppeja, eikä syntyntä raivaus- ja niittojätettä kerätä. Paikalleen jätetty raivausjäte pidättää kosteutta, tukahduttaa uusiutuvaa kasvillisuutta ja ajan kanssa lisää alueen maaperän ravinteisuutta. Monelle niittylajille uusympäristöt ovat kuitenkin täysin kelpollisia kasvupaikkoja, sillä olennaisinta etenkin vaatimattomammille lajeille on ympäröivän kasvillisuuden avoimuus ja mataluus.

Uusympäristöjä, etenkin tienpientareita ja voimanjohtoaueita, on tutkittu Suomessa viime vuosina melko paljon. Muita uusympäristöjä – esimerkiksi kaupunkien viherkattoja ja joutomaita, vanhoja lentokenttiä ja käytöstä poistuneita ampuma-alueita – on tarkasteltu lähinnä paahdeympäristöjen näkökulmasta.

Kukkaniittyjä teiden varsilla

Laajimpia uusympäristöjä ovat säännöllisesti niitettävät tienpientareet, joita liikenneturvallisuuden vuoksi pidetään matalakasvuisina. Etenkin kuivilla ja hiekkaisilla tienpientareilla voikin jokakesäisen niiton ansiosta syntyä niittukasvien vallitsemia alueita. Niittyjen kehittymistä pientareille kuitenkin haittaavat muun muassa niitto parhaaseen kukinta-aikaan ja heinän kylvö uusille pientareille. Myös tienvarsiojien perkaus ja maansiirtotyöt haittaavat niittukasvillisuuden kehitystä.

Jotta piennarniityt kukoistaisivat nykyistä paremmin, tulisi niiden niitto kiireestä huolimatta pyrkiä ajoittamaan oikein. Lisäksi heinäkylvöjen sijaan uusilla pientareilla voisi suosia niittylajistoa. Arvokkaimpien pientareiden karitoituksella saataisiin alueista lisätietoa.

Tienpientareet ovat keskikesällä usein kaunisti katseltavaa. Kuvassa mm. huopaohdake, kissankello ja siankärsämö luovat hauskan vastakohdan tiepinnan harmaalle asfaltille.
Kuva: Kimmo Härjämäki.

Johtoaukealla sijaitsevan kuivan pienruohokedon alkukesää täplittävät mäkitervakot, nurmitädykkeet ja syylälinnunherneet. Myöhemmin niiden paikan ottavat mm. särmä- ja mäkikuisma, ahdekaunokki ja ahopukinjuuri.

Kuva: Jussi Lampinen

Erityisen tärkeää tämä olisi niillä pien-tareilla, jotka sijaitsevat lähellä varsinaisia perinnebiotooppeja. Niittylajien kun on helpompi levitä myös tienpientareille, jos tien ympärillä levittäytyy vaikkapa laaja laidunniitty.

Voimalinjojenkin alla viihtyy vaikka mitä

Toinen pinta-alaltaan suuri ja paljon tutkittu uusympäristö ovat voimajoh-toaukeat. Sujuvan sähkönsiirron varmistamiseksi puuvartinen kasvillisuus raivataan voimajohtojen alta säännöllisesti pois. Aukeiden raivaustahti vaihtelee olosuhteista riippuen muutamasta vuodesta jopa kuuteen vuoteen. Raivauksen ansiosta alueet pysyvät kutakuinkin avoimena, joskin melko pensasvaltaisena. Aukeita ei varsinaisesti niitetä, jolloin kasvillisuus ei välttämättä kehity niittymäiseksi ilman lisätyötä. Aukeille jäävä puumainen

raivausjäte myös haittaa niittykasvillisuuden kehitystä.

Otollisia johtoaukeita niittykasvien kannalta kuitenkin esiintyy paikoittain. Sellaisia ovat etenkin etelään avautuvat ja maaperältään kuivat rinteet, jotka sijaitsevat lähellä perinnebiotooppeja tai jotka ovat olleet laitumina tai niittyinä. Varsinkin aiempi historia perinnebiotooppina ja sopivat kasvupaikkatekijät lisäävät johtoaukean arvoa kasvillisuuden kannalta. Raivaus voi nimittäin ylläpitää niittymäistä kasvillisuutta aukealla, vaikka muut osat entisestä perinnebiotoopista olisivatkin kasvaneet umpeen.

Johtoaukeidenkin soveltuvuutta niittykasveille on melko helppo parantaa. Keinoja tähän ovat tiheämpi raivaustah-ti etenkin arvokkaimmilla alueilla, sekä raivausjätteen poiskeruu. Voimajohto-aukeat voidaan myös aidata laidun-alueiksi, jolloin saadaan vähennettyä

raivaustarvetta ja kehitettyä niittykasvillisuutta edelleen monimuotoisemmaksi. Arvokkaimpien johtoaukeiden kartoituksella voidaan tehokkaampi raivaus keskittää juuri sinne missä siitä on eniten hyötyä.

Ketoja kentillä, katoilla ja pihoidilla

Monipuolista niittylajistoa löytyy paikoitellen myös käytöstä poistuneilta hiekkaisilta lentokentiltä, soranotto-kuopilta ja jopa laskettelurinteiltä. Näitä kohteita on vähemmän kuin vaikkapa tienpientareita, mutta nekin edistävät osaltaan niittylajien säilymistä. Eniten niistä voi olla apua paahdeympäristöihin sopeutuneille lajeille. Niittylajisto yhdistää myös viherkattoja ja pihaniittyjä, uusympäristöjä nekin. Niistä voit lukea lisää toisaalta tässä lehdessä.

Tulevaisuudenkuvia

Uusympäristöt ovat tärkeä osa niitty-lajiston tulevaisuutta. Ne eivät kuitenkaan riitä pelastamaan niittyjä eliöyhteisöinä, vaan nykyään niillä voivat säilyä yksittäiset lajit ja vaatimattomat niitty-yhteisöt. Perinteisen maatalouden aikaiset elinympäristöt eivät palaa

takaisin uusympäristöjen avulla. On kuitenkin jännittävää pohtia, millaisia perinnemaisemat tulevaisuudessa ovat. Kenties sadan vuoden kuluttua valtateiden pientareet ja kaupunkien viherkatot nähdään yhtä arvokkaina elinympäristöinä kuin me nyt näemme

perinteiseen maatalouteen liittyvät kedit ja niityt. Ja kenties ne ovat tuolloin myös saavuttaneet yhtä suuren lajirikauden kuin perinnemaisemat nyt.

Pernon kukkiva voimajohtoaukea

Pernontien itäpuolella, juuri ennen Raision rajaa, sijaitsee monilajinen kuiva keto keskellä johtoaukeaa. Aukean hiekkaisella maalla viihtyvät etenkin mäkitervakko, heinäratamo ja tuoksusimake, myös ketoneilika ja mäkikaura. Alue kuului ennen historiallisen Pernon kartanon vaikutuspiiriin, ja vielä sata vuotta vanhassa kartassa kedon lähellä näkyy rakennuksia, kenties navettoja tai taloja. Vanhan kartanon läheisyydessä ja rikkaan lajiston perusteella arviotuna ketoa lienee siis laidunnettu muinoin. Kartano kuitenkin paloi jo 1960-luvulla, mutta onneksi johtoaukean säännöllinen raivaus varmistaa, että kedon arvokas lajisto säilyy vastakin.

Pernon johtoaukeaketo on esimerkki turkulaisista uusympäristöistä. Keskikesäisellä kedolla kukkivat mm. keltamatara, pikkulaukku ja puna-apila.

Kuva: Jussi Lampinen

Perustaisinko kukkaniityn – minkä, mihin, miksi?

Kyllästyttääkö ruohonleikkuu? Rajoituuko takapihasi kunnan joutoalueeseen? Onko takapihallas kuiva alue, jossa puutarhakasvit eivät viihdy? Onko kenties pihatien vieressä etelään tai länteen avautuva rikkaruohoja puskeva jyrkkä luiska? Onko lähellä vanha laidunniitty? Kaipaanko luonnonkukkia ja perhosia? Jos vastauksesi on myöntävä, perusta niitty tai keto.

Kaunista kukkaloistoa ei aina tarvitse luoda istutuksin ja puutarhakasvien

avulla, vaan hoidettu, kukkiva keto tai niitty vetää varmasti vertoja perinteisille pihastutuksille. Samalla tulee vaalittua kotimaisia, luonnonvaraisia kasvejamme. Niitty on myös ”perhospuutarha”, sillä niityt ovat perhosille ja muillekin hyönteisille suotuisia elinympäristöjä. Kedon hoitaja saa siis nauttia paitsi kedon kukista, myös niillä viihtyvistä perhosista. Ja lisähyötynä tulevat mehiläiset ja muut pölyttäjät, joista omat ja lähinaapurinkin marjapensaat ja hedelmäpuut hyötyvät.

Niityn ja kedon perustaminen – pohdi ensin ja tee sitten

Kannattaa miettiä ensin mitä haluaa ja kuinka paljon aikaa niityn perustamiseen ja hoitoon on. Niitty ei synny ihan vaivatta, joskin kuivilla alueilla sen ylläpito on helppoa. Projekti on aikaa vievä, jonka ensimmäisinä vuosina ei välttämättä näe tuloksia. Aina voi kuitenkin aloittaa muutamasta neliöstä, jolloin työmäärä on pienempi eikä esimerkiksi sateisen kesän rikkaruohopaljous masenna.

Helpointa on lähteä liikkeelle, jos niityksi aiottu alue on hyvin harvapuustoinen, valoisa ja kuivahko ja siellä jo kasvaa niitylajeja, esim. kissankelloa, siankärsämöä, mäkitervakkoa tai päivänkakkaraa. Silloin maata ei tarvitse muokata, ainoastaan kaataa muutama varjostava puu ja siirtyä ylläpitämään niittyä. Ketojen, eli kuivien niittyjen, kasvit vaativat valoa ja lämpöä. Paras paikka hoitaa ketoa onkin avoin ja puuton, etelään tai lounaaseen aukeava kuiva rinne.

Raivaus ja muokkaus

Jos niityksi aiottu alue on kovin varjossa, täytyy puita ja pensaita harventaa, sillä useimmat kukat tarvitsevat runsaasti valoa. Puita voi harventaa vähitellen niin, että jäljelle jää sopivasti sijoitettavia muutamia puita, mieluiten erikokoisia ja -lajisia. Raivausjätteet on vietävä pois, sillä nekin rehevöittävät niittyä ja tekevät helposti ryteikköisen vaikutelman.

Kissankello ja ahomatara ovat yleisiä niitylajeja.
Kuva: Liina Salonen

Tyypillistä kuivahkoa niittyä. Lajeista ovat tunnistettavissa siankärsämö, keltamatar, ahdekaunokki ja kissankello.

Kuva: Kimmo Härjämäki

Joutoalueen, nurmikon, vanhan pellon tai muun rehevän alueen niityksi perustaminen aloitetaan muokkaamalla maa. Samalla kannattaa poistaa rikkaruohojen alkuja ja juuria. Aluetta voi pitää paljaana yhden kesän ja nyhtää tai harata rikkakasvien taimet pois aina, kun niitä ilmaantuu. Tämän tapainen ”avokesannointi” sopii hyvin kaikille alueille, mutta on isoilla alueilla työläs. Maan ravinteisuutta voidaan vähentää sekoittamalla muokattuun kerrokseen hiekkaa. Kalkituskaan ei ole haitaksi.

Kylvö ja istutus

Siemenet kylvetään loppukesällä. Useimpien lajien siemenet tarvitsevat kylmän talven itääkseen, jotkut tekevät jo samana vuonna pikkutaimen. Suurille kedoille ja niityille kannattaa kylvää pohjakasviksi matalakasvuista heinää, kuten nurmirölliä tai lampaannataa. Tällöin rikkakasvit eivät pääse valtaamaan aluetta niin nopeasti ja heinäkavustokin on kaunis. Muutamia laikkuja kannattaa varata vain kukkasiemenille. Jos tulevaa niittyä ei muokkaa, voi lajikirjoa lisätä tekemällä sinne tänne laikkuja ja kylvämällä niihin haluttujen kukkien siemeniä. Näitä alueita kannattaa alkuun kitkeä ja kuivalla säällä myös kastella. Tavoitteena on helppohoitaisuus ja luonnonmukaisuus, joten pääsääntöisesti ei kastella.

Kylvämisen helpottamiseksi monien niittykasvien pikkuruiset siemenet voi sekoittaa esimerkiksi hiekkaan tai puuruun. Monet siemenet tarvitsevat valoa itääkseen, joten niitä ei peitetä. Yksityiskohtaisia tietoja eri lajien kylvöstä ja niille sopivista olosuhteista löytyy netistä ja kirjallisuudesta. Varma ja nopea tapa saada haluamansa laji pihaniitylle on kasvattaa siemenistä taimia, jotka siirretään niitylle elokuussa. Taimia saa myös ostettua. Hyvä tapa saada siemeniä on kerätä niitä itse luonnon kasveista, mutta niistä saa helposti myös tilaamalla alan toimijoilta.

Nurmikon tai jopa vanhan peltoheikonkin voi periaatteessa muuttaa kukkaniityksi ilman maan muokkaamista. Aluetta niitetään muutaman kerran kesässä ja niittojäte kerätään aina pois. Maan köyhtyessä heinäkasvit vähitellen vähenevät ja kukkakasvit saavat enemmän tilaa. Tällä menetelmällä niityn kehittyminen kestää muutamia vuosia. Parhaiten se onnistuu vähäravinteisella ja kuivalla maalla.

Sekä niityn perustamisessa että hoidossa kasvituntemus auttaa ja kannattaa-kin opetella muutama yleisin rikkakasvi ja kukkivat niittylajit. Oppaita löytyy runsain mitoin sekä painettuina että verkosta.

Niityn hoito

Ennen muinoin niityn ja kedon hoidosta vastasivat laiduneläimet, jotka pitivät kasvillisuuden matalana. Laidunnus myös köyhdytti maaperää, mikä oli la-

jistolle ensiarvoisen tärkeää. Vielä tänä päivänäkin ketolajistoa löytyy parhaiten vanhoilta laidunmailta, joten mikäli mahdollista, kannattaa ketoa hoitaa alueilla jotka ovat olleet karjanlaitumena tai joilta on aikoinaan kerätty heinää. Omalle niitylleen voi myös yrittää hankkia lähialueelta laiduntajan, mikä on ehdottomasti paras menetelmä ison alueen hoidossa.

Niityn tai kedon hoito on yksinkertaista ja lopulta melko helppoa. Koska ketokukat vaativat valoa ja lämpöä, ovat niitä varjostavat pitkät heinät ja ruohot saatava taantumaan. Usein riittää loppukesällä kukinnan jälkeen tehtävä niitto. Paras niittoajankohta on heinäelokuun vaihteessa ennen kasvuston kellastumista tai ruskettumista, sillä silloin kasvimassaan on varastoitunut suurin määrä ravinteita. Erityisen tärkeää on kasvimassan haravointi ja poistaminen. Näin kuihtuva kasvillisuus ei jää varjostamaan ketoa, ja ennen kaikkea kasveissa olevat ravinteet saadaan vie-

tyä alueelta pois. Suurin osa kukkaniityn lajeista suosii vähäravinteisuutta. Mikäli kasvusto on erittäin pitkää ja rehevää, voidaan aluksi niittoa tehdä kahdesti kesän aikana. Liian innokas ei kannata olla, sillä niittykasvien pitää päästä kukkimaan ja siementämään ennen viimeistä niittoa.

Ei-toivotut lajit

Mesiangervot, koiranputket, valvatit, ohdakkeet, pujot, korkeat heinät ja muut rikkaruohot kannattaa niittää pienempien kasvien yläpuolelta (15 cm korkeudelta) alkukesästä ja uudestaan loppukesästä. Älä päästä niitä siementämään! Työläällä kitkemisellä pääsee samaan tulokseen ja monelle niittykasville on edullistakin, jos maanpintaa pöyhii. Tässä työssä kannattaa olla kevyällä ajoissa liikkeellä. Ja niittojäte pitää aina korjata pois. Yleensä muutamassa vuodessa isot typensuosijakasvit taantuvat ja hoito helpottuu.

Mikäli niityksi aiottu alue on kovan varjoisa, puita ja pensaita on poistettava alueelta.

Kuva: Anni Karhunen

Jos niitylle ilmaantuu puiden taimia, ne on syytä poistaa heti. Jos lähialueella on esimerkiksi juurivesoja tekeviä haapoja ja pajuja, voi niitä poistaa mahdollisuuksien mukaan, niin puun taimetkin vähenevät. Vieraslajit, joista jättipalsami ehkä helpoiten leviää niitylle, kannattaa poistaa heti kun niitä havaitsee.

Niityn perustaminen ja hoito vaatii pitkäjänteisyyttä, mutta vuosi vuodelta kukkivia kasveja nousee enemmän ihailtavaksi. Kedot ja niityt ovat monille harvinaistuneille hyönteisille viimeisiä jäljellä olevia elinpaikkoja, joten niiden hoidolla parannetaan paitsi ympäristön kauneutta, myös monien lajien elinmahdollisuuksia. Kannattaa myös muistaa, että vaikka koiranputki ja ohdake valtaavat jonakin vuonna kaiken tilan, seuraava kesä voi olla supersateeton, jolloin nekin kasvavat huonosti ja ei-toivotuista kasveista voi päästä helpommin eroon. Kauniin niityn luominen lähiympäristöön tuottaa iloa paitsi itselle myös ohikulkijoille. Lisäksi niityn tuoma pölyttäjien lisäys näkyy ihan varmasti oman pihan hedelmä- ja marjasadossa. Niityllä viihtyy niitäkkin hyönteisiä, jotka syövät tuholaisia ja auttavat näin puutarhakasveja. Niittyprojektiin väistämättä kuuluva fyysinen työ, kuten haravointi tai maan kääntäminen on sitä paitsi tehokasta liikuntaa ja tulos koituu oman ympäristön hyväksi. ■

Lisälukemista:

www.sll.fi

www.ahonalku.fi

www.suomenniittysiemen.fi

www.maatiainen.fi

www.hyotykasviyhdistys.fi

Niittyprojektiin kuuluva fyysinen työ on
hyötyliikuntaa parhaimmillaan!

Kuva: Iiro Ikonen

Kesälampailla maisemat kuntoon

Eriika Lundström

Kesälammaskatras voi olla hyvä vaihtoehto kodin tai kesämökin lähiympäristön kunnostajaksi, mikäli on valmis sitoutumaan niiden hoitoon. Perinne- maisemien lisäksi laidunnettaviksi alueille sopivat muutkin joutoalueet, vaikkapa entiset pellot. Laidunnus lisää aina luonnon monimuotoisuutta ja muuttaman laidunkauden jälkeen saattaa laitumella sojottaa harvinaisempaakin lajistoa.

Laitumen pitää olla turvallinen, eikä alueella saa olla esimerkiksi piikkilanka-aidan jäänteitä. Lampaat eivät viihdy märillä ja kosteilla mailla. Ne sopivat hyvin esimerkiksi kuivemmille jokivar-siniityille ja hakamaille. Lampaat ovat muutenkin hyvä vaihtoehto herkem-

mille alueille, joiden maasto tai kasvilisuus ei kestä painavien eläinten tal-lausta. Vesakontorjujina lampaat ovat huippuluokkaa ja raivattavilla kohteilla kannattaakin alkuraivaus siirtää lam-paiden vastuulle.

Mikäli lampailla ei ole tarjota talveksi kunnollista suojaa, voi kysellä lampaita lainaksi tai vuokralle läheisiltä tiloilta. Mikäli lainaaminen tuntuu hankalalta, voi yksi vaihtoehto olla keväisten karit-soiden osto. Hyvin kasvaneet lampaat voi viedä syksyn tullen teurastamoon ja talvella saa syödä laidunlihaa, joka on hyödyntänyt ”joutoalueen” ravinteet.

Laidunnusta suunniteltaessa on tärkeää mitoittaa laidunalue tarpeeksi isoksi.

Vaihtoehtoisesti voi eläinten omistajan kanssa sopia, että vuokralampaat tai osa niistä esimerkiksi emot, tuodaan takaisin laitumen ehtyessä. Lauma on lampaan turva eikä lammasta saa pitää yksin. Näin ollen laidun tulee mitoittaa vähintään kahdelle, mielellään useam-malle lampaalle. Tuoreille niityille tai vastaaville, kuten entisille pelloille, sopiva määrä lampaita on noin 3–4 uuhtha karitsoineen/ha. Kuivempaa ja vähätuottoisempaa aluetta pitää puo-lestaan olla enemmän. Joutilaat uuhet syövät huomattavasti vähemmän kuin karitsoineensa kanssa kulkevat ja ne ovat usein hyvä vaihtoehto laiduntajiksi. Loppukesällä karitsoiden kasvu saattaa hidastua luonnonlaitumella.

Maisemanhoidon lisäksi kesälampaat tuottavat iloa myös ihmisille.
Kuva: Tuuli Pakkanen

Lammasaitaa rakennettaessa on huomioitava, että verkko tulee riittävän kireäksi, ja että sen alaosa on tarpeeksi alhaalla.

Kuva: TEHO Plus -hanke

Mitoituksessa tulee ottaa huomioon laitumen tuoton vaihtelu vuosittain, riippuen sade- ja lämpöolosuhteista. Ylimääräisellä lohkokalla voidaan paikata kuivien kesien laidunpulaa. Laitumen lohkokattaminen lisää laitumen tuottoa ja vähentää loisiongelmiä. Lohkokattamalla voidaan jättää kukin lohko toisinaan laidunnuksen ulkopuolelle. Lepovuonna saavat kasvit rauhassa kukkia ja loiset vähenevät. Lampaiden laidunkausi kannattaa aloittaa ajoissa, Etelä-Suomessa jo toukokuun alkupuolella. Näin kasvusto ei ehdi kasvamaan liian pitkäksi vaan laidun tulee tarkkaan ja tehokkaasti syötyä.

Lammasaita kannattaa rakentaa huolella. Mikäli eläimet alussa huomaavat aidan huteraksi, saa olla varma aitatöiden riittävydestä loppukesän ajaksi. Lammaslaitumilla käytetään yleisesti verkkoaitaa. Verkkoa asennettaessa tulee huolehtia, että se tulee riittävän kireäksi ja että sen alaosa on aivan maassa kiin-

ni. Tolpat saattavat myös nousta ajan mittaan, jolloin verkon ja maan väliin jää lampaan mentävä aukko. Lampaat pääsevät läpi hämmästyttävän pienistä aukoista. Aidan tai osan siitä voi tehdä myös laudasta tai jopa riukuaitana, sillä käsittelemätön puuainek lisää luonnon monimuotoisuutta. Myös sähköaitoja käytetään lampaila. Eläinten omistajan kanssa kannattaa sopia kuljetuksista, mikäli itsellä ei ole kunnollista kalustoa tätä varten.

Eläimiä pitää käydä päivittäin katso-massa. Yksin oleva eristäytynyt lammas on aina hälytysmerkki. Eläinten omistajan kanssa tulee sopia, miten toimitte eläimen sairastuessa tai kuollessa. Lampaiden juomaveden pitää olla puhdasta ja raikasta. Laitumella eläimelle viedään lisäravinteeksi nuolukivi ja laidunkauden kivennäistä, jotka kannattaa suojata sateelta. Eläinten ruokintaan ei saa tehdä yhtäkkisiä muutoksia esim. kaura- tai leipäannoksilla. Lampaat tar-

vitsevat myös riittävän suojan auringon paahdetta ja sadetta vastaan. Mikäli laitumella ei ole isoja puita, kannattaa rakentaa katos. Lampaat ovat tunnetusti konservatiiveja ja tätä kannattaa hyödyntää laitumella. Tutut kulkureitit ja kiertosuunta helpottavat eläinten siirtelyä.

Laiduntavat eläimet hoitavat paitsi maisemaa myös ihmisen levotonta mieltä. Laitumella makoileva ja märehä lammaskatras muistuttaa elämän perusasioiden tärkeydestä. Nautinnollisia laidunkausia lampaiden parissa! ■

Lampaita tai muita tuotantoeläimiä otettaessa tulee rekisteröityä eläinten pitäjäksi ja rekisteröidä laidun pito-paikaksi kunnan maaseutuelinkeino-viranomaiselle.

Lisälukemista:
www.laidunpankki.fi

Kato ketokatto!

Kukka Kyrö & Susanna Lehvävirta

Idea katon peittämisestä kasvillisuudella on jo vuosisatoja vanha; tunnetuin esimerkki perinteisestä viherkatosta lienee pohjoismaiseen maaseutumaiseen kauniisti istuva turvepohjainen heinäkatto. Nyt viherkatot ovat kuitenkin tekemässä uutta tulemistaan erityisesti kaupungeissa, joissa niiden avulla pyritään vähentämään kaupungistumiseen liittyviä ympäristöhaittoja. Valtaosa moderneista viherkatoista on kevytrakenteisia maksaruohokattoja, joiden kasvillisuus koostuu pääosin yhdestä tai muutamasta kuivuutta hyvin sietävästä maksaruoholajista. Luonnon monimuotoisuuden kannalta vähälajisia maksaruohokattoja kiinnostavamman vaihtoehdon tarjoavat kuitenkin keto- ja niittykatot, joiden kasvillisuus on monipuolinen yhdistelmä kotimaisia, kuivissa avoimissa ympäristöissä

viihtyviä lajeja. Ketokatolla voi sekä saavuttaa viherkaton yleiset hyödyt että tukea harvinaistuvien keto- ja niitty-lajien säilymistä.

Kattokedon perustaminen

Kerroksia ja materiaaleja

Kattokedon voi laittaa sekä uuteen että vanhaan, tasa- tai vinokattoiseen rakennukseen; se sopii niin asuintaloon, kylmään pihavarastoon kuin vaikkapa roskakatokseen. Ensimmäinen asia, joka ketomaisesta katosta haaveilevan tulee selvittää, on rakennuksen katolle asetettu painorajoitus. Katon tulee kestää kasvualustan paino kasveineen ja talvella vielä lumipeitteen lisäpaino. Ketomaisella katolla kasvualustan paksuus

tulisi olla 8–30 cm, mikä tarkoittaa kasvualustasta riippuen noin 120–180 kg:n painoa neliömetrille. Jos kantavuus ei salli varsinaisen ketokaton painoa, voi kevytrakenteiselle maksaruohokatollekin lisätä pieniä multavia kumpareita ja laittaa niihin kokeeksi kallioketojen tai muiden hyvin kuivien ympäristöjen lajeja kasvillisuutta monipuolistamaan.

Viherkaton rakentaminen alkaa vedeneristeestä ja etenee kerroksittain ylöspäin. Erillinen juurisuoja, jolla estetään kasvien juurten tunkeutuminen kattorakenteisiin, tarvitaan jos vedeneriste ei itsessään sisällä sellaista. Juurisuojan päälle tulevilla kerroksissa voi jo hie-
man improvisoida katon ominaisuuksi-
en, omien mieltymysten ja budjetin mu-
kaan. Jos katon kaltevuuskulma on alle
4°, suositellaan siihen asennettavaksi

Kangasajuruoho viihtyy aurinkoisella katolla.
Kuva: Kukka Kyrö

salaajituskerrosta. Kaltevilla katoilla salaajitus ei välttämättä ole tarpeen ja siitä voi olla jopa haittaa, jos sadevesi valuu turhan tehokkaasti pois kasvien ulottuvilta. Kasvualustan alla voi käyttää myös huopaa tai muuta vettä imevää materiaalia, joka toimii samalla salaajakerroksena. Kosteutta sitova kerros on hyödyllinen etenkin katoilla, joilla kasvualusta on ohut ja jotka siis muuten kuivuisivat nopeasti sateettomina kausina.

Kasvualusta voi olla joko valmista, kaupallisesti tarjolla olevaa seosta tai pintamaata, joka suoraan rakennuspaikalta otettuna on erityisen hyvä vaihtoehto uuteen rakennukseen tehtävään viherkattoon. Kaupallisten kasvualustaseosten etuna on, että niiden koostumuksen voi valita sen mukaan millaista kasvillisuutta katolle mielii; jos haluaa vähemmän kalkkia vaativia lajeja, voi valita valmiiksi riittävän kalkkipitoisen kasvualustan. Pintamaa puolestaan sisältää siemenpankin, josta putkahtelevia lajeja voi olla kiinnostava seurata, mutta tule-

vaa kasvillisuutta ei useinkaan voi enustaa. Varsinaisia lannoitusaineita ei kasvualustassa saisi olla, koska ne voivat huuhtoutua sadevesien mukana katolta ja päätyä kuormittamaan vesistöjä. Myös energiantensiivisiä materiaaleja kuten leca-soraa kannattaa välttää, jos haluaa katon olevan ympäristöystävällinen.

Kasvilajien valinta ja kasvillisuuden perustaminen

Ideoitu katolle sopivista kasvilajeista voi hakea kuivilta luonnonniityiltä, kedoilta ja paahdeympäristöistä. Tyypillisiä esimerkkejä suomalaisilta ketomaisilta katoilta löytyvistä kukkakasveista ovat päivänkakkara, kissankello, ruoholaukka, siänkärsämä ja ketoneilikka. Myös mm. ahomansikka, kissankäpälä ja kangasajuruoho tuntuvat viihtyvän katoilla. Takuuta yksittäisen lajin pärjäämiseen katolla ei tietenkään voida antaa; se, mitkä lajit milläkin katolla lopulta menestyvät, riippuu mm. varjostuksen määrästä, rakennuksen kor-

keudesta sekä kasvualustan koostumuksesta ja paksuudesta.

Edullisin tapa perustaa kasvillisuus on kylvää se siemenistä käyttäen esimerkiksi valmiita kotimaisia keto- ja niitylajeja sisältäviä siemenseoksia. Muita tapoja kasvillisuuden perustamiseen ovat astiataimien istuttaminen katolle ja valmiiden kasvimattojen käyttäminen. Nämä keinot ovat kylvöä kalliimpia, mutta sopivat erityisesti kärsimättömälle rakentajalle. Siemenseoksesta perustettavan ketokaton omistajan on maltettava odottaa noin 1–2 vuotta ennen kuin kattoa voi kutsua viherkattoksi, sen sijaan kasvimattojen avulla perustettu kasvillisuus on vehreä heti asennushetkestä lähtien.

Kattokasvillisuuden hoito

Kattoketo on varsin helppohoitoinen. Kattoa kannattaa kastella ensimmäisenä kasvukautena, mutta myöhemmin kasvillisuuden pitäisi pärjätä lähestulkoon omillaan ja kastelua on jopa syytä välttää, jotta kasvillisuus sopeutuu kuiviin olosuhteisiin. On kuitenkin hyvä muistaa että kasvillisuuden sukkessio etenee kattokedoilla siinä missä luonnollisissa elinympäristöissäkin ja siksi kasvillisuuden kunto kannattaa tarkistaa vuosittain. Tyypillisin huolto-toimenpide on puun taimien nyppiminen pois. Vanhemmilla katoilla kasvillisuutta voi myös niittää, jos se alkaa rehevöityä liikaa – toisaalta mm. tuulieroosion takia kattokasvillisuus saattaa luonnostaan pysyä hyvin karunakin.

Eläimiä katolla

Kattokedot voivat tarjota kasvien lisäksi elinympäristön myös runsaalle ja monimuotoiselle selkärangatoneliöstölle. Tyypillisesti runsaslukuisia ryhmiä katoilla ovat mm. luteet, kirvat, kasikat, hämähäkit, pienet kaksisiipiset ja

Kämmekkäniitty vanhan vedenpuhdistamon katolla Sveitsissä. Lähes 100 vuotta vanhalla katolla kasvillisuuden lajirikkaus on valtavaa, katolla kasvaa mm. 10 eri kämmekkälajia.

Kuva: Kukka Kyrö

kovakuoriaiset. Lisäksi pölyttäjähönteiset, etenkin kimalaiset, mehiläiset ja kukkakärpäset, hyödyntävät kukkivia kattoja meden ja siitepölyn keruuretkillään. Lajitietoa selkärangattomista on vasta vähän, mutta näyttäisi että katoilla elää myös harvalukuisia ja jopa harvinaisia kuivien elinympäristöjen lajeja.

Kattoa voi halutessaan ehostaa erilaisille selkärangattomille eliöille mieluisaksi elinympäristöksi. Pölyttäjiä var-

ten kasvilajisto kannattaa valita niin, että katolta löytyy kukkivia kasveja läpi kesän, varhaisista kevätkukkijoista myöhäisen syksyn lajeihin. Katolle voi myös laittaa keinopesiä pölyttäjähönteisille, lahoppuuta ja kivikasoja piilo- ja pesäpaikoiksi ja hyvin kuiville ja aurinkoisille katoille voi jättää kasvittomia hiekkapitoisella maalla peitettyjä alueita paahdeympäristöihin erikoistuneita lajeja varten. ■

Lisälukemista:

www.luomus.fi/kasvitiede/tutkimus/viherkattot, Viides ulottuvuus -hankkeen kotisivut

Kaupunkiniityt, Elinvoimaa elävästä perinnöstä, 2012. Toim. Hannu Klemola. Varsinais-Suomen ELY-keskus

Small Green Roofs: Low-Tech Options for Greener Living, 2011. Edmund C. Snodgrass, Nigel Dunnnett, Dusty Gedge, John Little

Baselin raitiovaunuvarikon katolla yhdistyvät moderni arkkitehtuuri ja monimuotoinen ketokasvillisuus.
Kuva: Kukka Kyrö

Yksi keskeisimmistä, jokaisen luontoystävän vastuulla olevista asioista on huolehtia siitä, ettei omalta pihalta leviä alkuperäislajeja syrjäyttäviä vieraslajeja. Suomesta on tavattu yli 600 vieraslajia. Ne ovat eliölajeja, jotka ovat levinneet luontaisilta levinneisyysalueiltaan uusille alueille ihmisen mukana, esimerkiksi rautateitse tai laivojen painolasivesien mukana. Osa lajeista on tuotu tarkoituksella puutarhaan, riistaeläimeksi tai kalankasvatukseen. Vieraslajeilla ei usein ole luontaisia kilpailijoita uusilla esiintymisalueillaan, joten ne valtaavat elinympäristöjä ja syrjäyttävät alkuperäisiä lajeja. Lisäksi ne levittävät tauteja ja muuttavat elinympäristön rakenteita, mikä voi vaikuttaa koko ekosysteemin toimintaan. Suurin osa

vieraslajeista on kasveja. Pieni osa pysyy leviämään ja lisääntymään myös luonnonympäristöissä kilpaillen alkuperäislajiston kanssa. Haitallisista vieraslajeista voi aiheutua terveydellisiä, esteettisiä ja taloudellisia haittoja. Ne voivat haitata myös luonnon virkistyskäyttöä. Ihmisen mukana ympäri maailmaa leviävät lajit eivät suinkaan lisää luonnon monimuotoisuutta, vaan päinvastoin yhdenmukaistavat eri eliöyhteisöjä.

Käsittele puutarhajätteet ja maa-ainekset oikein

Monet haitalliset vieraslajit ovat karanneet puutarhasta kottikärryillä. Puutarhajäte myös rehevöittää karumpia elinympäristöjä, muuttaen niiden lajistoa. Hävitä jäte kompostoimalla,

hakettamalla tai muuten syntypaikkaan puutarhassa. Näin säästät luontoa ja kuljetuskustannuksia. Jos kuitenkin kuljetat puutarhajätettä, huolehdi, etteivät kypsät siemenet varise ympäristöön. Puutarhajätekomposti lämpenee harvoin niin kuumaksi, että rikka- tai puutarhakasvit siemenineen tuhoutuvat varmuudella. Kuivaa juurakoista/versoista leviävät kasvit auringossa ennen kompostiin laittoa. Kompostoi siemenistä lisääntyvät kasvit ennen siementen kypsymistä. Monet siemenet kuitenkin jatkavat kypsymistään katkaistussakin varressa. Hävitä siksi hankalimpien lajien siemenet polttamalla. Pintamaa sisältää usein vierasperäisten kasvien juuria tai siemeniä, jotka leviävät maa-aineksen mukana uusille kasvupaikoille. Moni rakentaja on saanut maakuorman mukana ei-toivottuja kasvi- ja eläinlajeja pihamaalleen.

Jättiputken torjunnassa on tärkeää estää kasvin kukkiminen.
Kuva: Vieraslajit kuriin kummitoiminnalla Lounais-Suomessa -hanke

Ostaessasi täyttömaata, selvitä sen alkuperä. Peitä maa-aines, jossa on hankalasti hävitettävän kasvilajin juuria tai siemeniä, riittävän paksulla maakerroksella (25–30 cm).

Jättiputkien torjunta vaatii erityistä varovaisuutta

Aasialaisista jättiputkista meillä kasvat mm. kaukasianjättiputki (*Heracleum mantegazzium*) ja persianjättiputki (*H. persicum*). Alkuaan koristekasvina viljelty laji ryöstäytyi hiljalleen hallinnasta. Suomessa arvioidaan olevan jo tuhansia esiintymiä. Jopa 5 m korkeissa ja tiheissä kasvustoissa ei kasva muita kasveja. Tontin valloittanut jättiputki alentaa kiinteistön arvoa ja kulttuuri- maisemissa se on maisemallinen haitta. Laajat jokirantakasvustot estävät myös virkistyskäyttöä.

Jättiputkien kasvineste voi auringonvalon kanssa reagoidessaan aiheuttaa iholla vakavia, palovamman kaltaisia, hitaasti parantuvia tai jopa pysyviä iho-oireita, joten suojaus torjuntatyössä on tarpeen. Jättiputken torjuntaan pitää ryhtyä jo toukokuussa, jolloin yksilöt ovat vielä matalia. Pienet kasvustot hävitetään kitkemällä. On tärkeää estää kukkiminen, sillä siemenet säilyttävät itävyytensä siemenpankissa vuosia.

Muista!

Tietoja hyväksytyistä torjunta-ainevalmisteista ja niiden käytöstä saat esimerkiksi maatalouskaupoista. Muista ruiskuttaessasi, että glyfosaatti vaurioittaa myös muita kasveja. Noudata myyntipakkauksen ohjeita käyttömäärästä ja -menetelmistä. Käyttöä vesistöjen läheisyydessä ja ranta-alueilla tulisi välttää tai noudattaa erityistä varovaisuutta. Käytä myyntipakkauksessa mainittuja suojaimia terveyshaittojen ehkäisemiseksi.

Jättipalsami on erittäin kilpailukykyinen laji rehevillä ja kosteilla paikoilla.
Kuva: Vieraslajit kuriin kummitoiminnalla
Lounais-Suomessa -hanke

Jättiputket kestävät hyvin niittämistä, joten niittoa täydennetään peittämällä maa katemuovilla. Kemiallinen käsittely on tehokkainta taimien muodostaessa laajan mattomaisen kasvuston ennen kukintaa. Torjuminen aloitetaan katkaisemalla suurten yksilöiden varret ja juuret 20–25 cm maanpinnan alta, jonka jälkeen pikkutaimet (30–50 cm) tuhotaan glyfosaatein. Jos siemenet ovat levinneet ympäristöön, taimien poistoa jatketaan kunnes uusia ei enää nouse. Kypsiä siemeniä sisältävä kasvimateriaali tuhotaan paikan päällä polttamalla, kompostoimalla, kaivamalla maahan tai peittämällä. On tärkeää estää taimien uudelleen juurtuminen ja varmistaa, ettei maahan jää juuria.

Jättipalsamin versot irtoavat helposti

Jättipalsami (*Impatiens glandulifera*) saapui Suomeen 1800-luvun lopulla kasvitieteellisiin puutarhoihin. Sittemmin puutarhakasviksi tuotua lajia tapaa laajalti luonnossa Perä-Pohjolaa myöten. Yksivuotisen (1,5–3 m) kasvin lehdet ovat suikeita ja tiheästi hammaslaitaisia. Suuret vaaleanpunaiset kukat

sijaitsevat pystyssä olevissa tertuissa. Suomessa tavataan useita värimuotoja tummanpunaisista valkoisiin. Hedelmä on litumainen kota. Laji on kotoisin Intiasta, Himalajan vuoristoalueiden jokien ja purojen varsilta ja laidunmailta. Suomessa se kasvaa usein asutuksen läheisyydessä. Pihoilta laji kulkeutuu edelleen tunkioille, rannoille, ruovikoihin ja pellonlaitteille. Laji uudistuu vain siemenistä, jotka sinkoutuvat kypsistä kodista ympäristöön jopa 7 m päähän. Ne leviävät myös vesistöjen välityksellä uusille paikoille, joten on tarkkailtava, ettei kasvi levittäydy vesistöjen läheisyyteen. Siemenet ovat lyhytikäisiä, ja suurin osa niistä itää heti seuraavana vuonna. Jos siementäviä yksilöitä ei pääse syntymään, kasvi häviää paikalta nopeasti.

Pienet kasvustot on hyvä hävittää kitkemällä ne mahdollisimman varhain (viimeistään kukinta-aikaan). Laajat kasvustot niitetään mahdollisimman alhaalta ja varmistetaan, ettei paikalle jää pieniä kukkivia yksilöitä. Pienet siemenet leviävät helposti mullan, kenkien tai eläinten mukana, joten kasvinosia on käsiteltävä varoen.

Kurtturuusu uhkaa merenrantahietikoiden alkuperäislajeja

Kurtturuusu (*Rosa rugosa*) on 1,5 m korkea pensas. Sen lehdet ovat uurteisia, ja kukat ovat suuria sekä voimakkaan vaaleanpunaisia, joskus valkoisia. Kiulukat ovat keskeltä litistyneitä, nauriinmuotoisia. Laji on kotoisin Koillis-Aasiasta, Tyynen valtameren hiekkaisilta ja soraisilta merenrannoilta. Suomeen 1900-luvun alkupuolella rantautunut pensas on levittäytynyt merenrantahietikoille ja saariston somerikoille jo Oulun korkeudelle asti. Laji leviää hal-

litsemattomasti myös tienvarsilla, jonne sitä on suolaa sietävänä lajina istutettu massoitain. Se levittäytyy paikallisesti tehokkaan juurivesomisen ansiosta. Uusille kasvupaikoille laji leviää pääasiassa lintujen mukana tai vedessä ajelehtien, sillä kiulukat ja siemenet kelluvat.

Torjunta on helpointa pensaiden ollessa vielä pieniä. Pienimmät taimet irtoavat käsin. Kookkaimmat pensaats leikataan oksasaksilla tai raivaussahalla tyveä myöten alas ja kaivetaan juurakko maasta. Tiheäpiikkisen kasvin kanssa taistellessa on syytä suojata paljas iho kunnolla. Sen hävittäminen ei yleensä onnistu kerralla, sillä maahan jää juu-

rakon kappaleita, joista uudet pensaats saavat alkunsa. Jälkihoitoa on siis jatkettava kunnes laji on varmasti saatu hävitettyä. Koneapu voi olla tarpeen laajoissa kasvustoissa.

Lupiinin hävittäminen vaatii pitkäjänteisyyttä

Hernekasveihin kuuluva komea lupiini (*Lupinus polyphyllus*) värjää kesäkuussa pientareet sinisen, punaisen, valkoisen ja violetin kirjaviksi kukkameriksi. Pohjois-Amerikasta koriste- ja rehukasviksi Eurooppaan 1800-luvun alkupuolella tuotua kasvia on levitetty ahkerasti

Hiekkarannalle asetuttuaan kurtturuusu levittäytyy läpitunkemattomiksi tiheiköiksi ja syrjäyttää alkuperäisen merenrantalajiston. Jopa hehtaarien laajuiset kasvustot haittaavat rantojen virkistyskäyttöä.

Kuva: Tuuli Pakkanen

puutarhoihin, joista se on karkaillut pitkien tienvarsien lisääntyneen räjähdysmäisesti. Lajia tavataan useilta uhanalaisten niittykasvien kasvupaikoilta, joten sen leviämisen hillitsemiselle on hyvät perusteet. Kasvi sitoo ilmasta tyypeä rehevöittäen kasvupaikkaa. Tästä hyötyvät voimakaskasvuiset lajit, joten myös tienpientareilla niittykasvit ja niillä elävät hyönteiset joutuvat väistymään.

Lajia on vaikea hävittää kokonaan, mutta katkomalla kukinnot ennen siemenen kypsymistä sen leviämistä voidaan hillitä. Yksi yksilö levittää ympärilleen satoja siemeniä. Kun kasveja on vähän, ne kaivetaan juurineen maasta. Laajalle levinneet kasvustot hävitetään puolestaan niittämällä. Torjuntatoimenpiteitä tulee jatkaa pitkään, sillä siemenpankista itää uusia taimia vuosienkin jälkeen.

Aasialaiset tattaret valloittavat kotipuutarhansa

Kiertotattarien sukuun kuuluvat japanintatar (*Fallopia japonica*), jättitatar (*F. sachalinensis*) ja näiden risteymä hörtsätatar (*Fallopia x bohémica*) ovat kotoisin Itä-Aasiasta. Sitkeitä, nopeakasvuisia ja helposti leviäviä lajeja on viety ympäri maailmaa koristekasveiksi. Samat ominaisuudet ovat tehneet niistä erittäin vaikeita ja haitallisia rikkakasveja. Japanintatar onkin listattu maailman 100 pahimman vieraslajin joukkoon ja se on myyntikiellossa monissa maissa. Yhteistä lajeille on suuri koko ja pysty kasvutapa. Juurakko on monivuotinen, maanpäälliset osat yksivuotisia. Varret yltävät kesässä jopa useiden metrien mittaisiksi. 10–40 cm:n mittaiset lehdet ovat leveänpuikeita tai herttamaisia. Tattaret kukkivat loppukesällä ja syksyllä röyhymäisin ja valkoisin kukinnoin. Ne muodostavat nopeasti tiheitä ja laajoja kasvustoja. Paksut maavarret voivat kasvaa metrin vuodessa ja yltää 2 metrin syvyyteen. Hennostakin juuren-

tai oksankappaleesta syntyy nopeasti uusi kasvusto. Avoimia rantaympäristöjä suosivaa kasvia ei pidä viedä kesämökille.

Tattarien torjunta vaatii sitkeyttä ja on helpompaa kasvien ollessa pieniä, jolloin taimet voidaan poistaa käsin. Kookkaammat kasvustot saadaan puolestaan hävitettyä leikkaamalla oksaksilla tai raivaussahalla tyveä myöten alas. Kasvin hävittämiseksi on kaikki sen juuret saatava ylös maasta. Laajoissa kasvustoissa voi käyttää torjunta-aineita. Maavarret vaativat useamman torjuntakäsittelyn.

Pidä piiskut pihapiirissä

Suomeen on tuotu koristekasveiksi useita pohjoisamerikkalaisia piiskulajeja. Yleisin näistä on kanadanpiisku (*Solidago canadensis*), joka tavattiin luonnosta ensi kerran v. 1910. Harvinaisempia ovat vieläkin suuremmat korkeapiisku (*S. altissima*) ja isopiisku (*S. gigantea ssp. serotina*). Lisäksi on säiläpiiskua (*S. graminifolia*) ja puutarhakäyttöön luotuja lajiristeymiä eli tarhapiiskuja. Jopa yli kaksimetriset piiskut muodostavat laajoja kasvustoja. Lajit ovat monivuotisia, jäykkävirtaisia ja keltaiseen kukintoon asti haarattomia. Soikeat lehdet ovat varressa kierteisesti. Kottimaisen kultapiiskun (*S. virgaurea*) erottaa näistä pienempi koko, pystyt kukinnot (amerikkalaisilla piiskuilla ne ovat latvasta nuokkuvia ja haarat sivulle suuntautuvia), sekä suuremmat kukat. Voimakaskasvuiset piiskut menestyvät tien- ja radanvarsilla, kesantopelloilla, metsien reunoilla sekä vesistöjen varsilla. Yleisimpiä ne ovat Etelä-Suomen kaupunkialueilla, mutteivät ole vielä valloittaneet pientareitamme, koska siemenet eivät aina ehdi kypsyä. Ilmaston lämmetessä ja kasvukauden pidetessä leviämishukka kasvaa. Kurissapito voi silloin muuttua hankalaksi, koska siemenet leviävät tuulten mukana pitkälle. Yksi verso voi tuottaa yli 10 000 lennin-

haivenellista siementä. Kasvustot ovat pitkäikäisiä ja siemenet siirtyvät luontoon helposti puutarhajätteen, maan tai veden mukana. Maan mukana siirtyvät myös juurakot uusille paikoille. Piiskut saadaan pidettyä kurissa ja kukkapenkissä katkaisemalla kukkavarret ajoissa. Näin estetään siementen leviämisen ympäristöön. Laajat kasvustot hävitetään leikkaamalla ne alas useana vuotena sekä keväällä että syksyllä. ■

Lisälukemista:

www.vieraslajit.fi

www.lounaispaikka.fi, Lounais-Suomen jättiputki-, jättipalsami- ja kurturuusuesiintymiä kartalla

Varsinais-Suomen
perinnemaisemayhdistys ry. päätti
kymmenvuotisen taipaleensa
kunniaksi päivittää nettisivunsa.
Uudistus valmistuu vuoden 2013
aikana, joten käy tutustumassa
uuteen ilmeeseemme osoitteessa:

www.perinnemaisemat.fi